

ТАЛИКІН Є. А.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарського права
(Східноукраїнський національний
університет імені Володимира Даля)

УДК 346.14+346.9

**ХАРАКТЕР СУСПІЛЬНОГО КОНФЛІКТУ
ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВИЛ ПРОВАДЖЕННЯ
В СПРАВАХ ПРО БАНКРУТСТВО У ГОСПОДАРЬКОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ**

Стаття присвячена дослідженню характеру суспільного конфлікту, що опосередковується в справах про банкрутство на тлі порівняння з позовним спором. Аналізуються особливості, притаманні провадженню в справах про банкрутство, на відміну від позовного провадження. Йдеться про процесуальні засоби, суб'єктів провадження та доказову діяльність у справах про банкрутство.

Ключові слова: господарське судочинство, банкрутство, інтерес, суб'єкти процесу, процесуальні засоби, доказування.

Статья посвящена исследованию характера общественного конфликта, который выражается в делах о банкротстве на фоне сравнения с исковым спором. Анализируются особенности, присущие производству по делам о банкротстве в отличие от искового производства. Речь идет о процессуальных средствах, субъектах производства и доказательной деятельности в деле о банкротстве.

Ключевые слова: хозяйственное судопроизводство, банкротство, процессуальные субъекты, процессуальные средства, доказывание.

The article investigates the nature of social conflict, mediated in bankruptcy against the backdrop of a comparison with the limitation dispute. The features inherent in proceedings in bankruptcy, unlike action proceedings. This is a procedural means, subjects and evidentiary proceedings operations in case of bankruptcy.

Key words: commercial litigation, bankruptcy proceedings subjects procedural means of proof.

Вступ. Дослідження структури судової юрисдикції в Україні вказує на те, що провадження з банкрутства – це та особлива процесуальна матерія, котра притаманна господарському процесу та не властива цивільному. Поряд з позовним провадженням провадження в справах про банкрутство є основним та самостійним видом провадження. Це дає змогу виділити спільні якості, котрі не залежать від характеру правового конфлікту, а відображають суть процесуальної діяльності.

Виявлення характерних рис провадження в справах про банкрутство дозволить теоретично доповнити конструкцію господарської процесуальної форми, розвинути положення про її диференціацію, сприятиме з'ясуванню категорії провадження в господарському процесі. В практичній площині це сприятиме виробленню пропозицій щодо гармонізації норм, котрі регулюють провадження в справах про банкрутство, із загальними положеннями процесуального права з метою встановлення цілісного та несуперечливого правового регулювання. Співставлення характеристик позовного провадження та провадження в справах про банкрутство сприятиме виявленню критеріїв цілісності господарської процесуальної форми в світлі розширення сфери її застосування. Окреслений напрямок дослідження має потенційну здатність до виокремлення специфіки господарської процесуальної форми в порівнянні з іншими судовими формами через відсутність аналогів в інших видах процесу.

Аналіз спільних та відмінних рис позовного провадження та провадження в справах про банкрутство спрямований не тільки на виявлення специфіки відповідних правовідносин, але й містить значну корисну інформацію, котра дозволяє визначити сутнісну основу господарської процесуальної форми, що залишається сталою і не піддається диференціації. В умовах функціонального різноманіття, тенденцій до розширення сфери господарського судочинства фундаментальні засади господарської процесуальної форми поряд з іншими вагомими факторами формують межі галузі господарського

процесу. Особливо це питання актуалізується у зв'язку з нагальною необхідністю реформування господарського процесу, запровадження нових спрощених процедур. Подібне розширення не повинно підірвати єдність процесуальних відносин, а навпаки, має сприяти системному і органічному розвитку процесуального права. Тому критерії цілісності господарської процесуальної форми потребують більш пильної уваги в науці.

Постановка завдання. Метою даної статті є аналіз наявних диференційованих господарських процесуальних процедур (проваджень) і виявлення їх сталого компоненту та особливостей.

Результати дослідження. Сутнісне порівняння названих двох видів проваджень слід розпочати з джерела їх виникнення. Адже будь-які процесуальні правила мають своїм першоджерелом характер конфлікту, на вирішення якого вони спрямовані. В процесуальній науці постійно наголошується, що підставою диференціації процесуальної форми є матеріально-правові особливості справ. Тому з'ясування характерних рис відмінності між відносинами, з приводу яких виникають обидва види провадження в господарському процесі, є основою розуміння їх процесуальної специфіки.

Як відмічається багатьма дослідниками, в провадженні з банкрутства відсутній спір про право. З іншого боку, ситуація, яка обумовлює виникнення провадження в справі про банкрутство, не може вважатися нормальною, в ній наявне певне джерело незадоволення, яке і визначає в загальних рисах характер конфлікту. Окремі науковці кажуть про інтерес, що складає предмет захисту в непозовних провадженнях. Як вірно зазначає С. І. Федоров, в справах про неспроможність беруть участь особи, інтереси яких не завжди співпадають, а вірогідність виникнення спору про права є значною [1, с. 35-36]. Б. С. Бруско констатує, що провадження в справах про неспроможність охоплює типовий конфлікт інтересів учасників конкурсу, пов'язаний з розглядом справи по суті [2, с. 85]. І. П. Бакланова наголошує на ліквідації стану юридичної невизначеності щодо правового статусу майна боржника [3, с. 288]. С. Л. Дегтярьов каже про вирішення конфліктних відносин в суспільстві [4, с. 52]. Тому слід визнати, що спір про право – категорія, недостатня для охоплення усієї різноманітності відносин, що потребують судового втручання. На нашу думку, у відносинах, пов'язаних з банкрутством, джерелом конфлікту в широкому розумінні цього слова, що обумовлює застосування судової процесуальної форми вирішення та визначає характер процедури, є потенційно висока суперечливість, інтенсивність та напруженість інтересів, притаманна типовим відносинам неспроможності.

Для провадження в справах про банкрутство має значення те, що провокуюча його ситуація не обмежується конфліктом приватних інтересів. В ній велика питома вага належить публічному інтересу в підтриманні платоспроможності господарюючих суб'єктів та цивілізованому способі задоволення вимог кредиторів. Б. М. Поляков говорить, що у відносинах неспроможності основний інтерес – публічний. Він спрямований на відновлення платоспроможності боржника і збереження господарюючого суб'єкта. Однак приватний інтерес – погашення зобов'язань кредиторів не зникає, а враховується у вигляді спільного інтересу [5, с. 14]. В науці також відмічений вплив публічного інтересу на формування окремих правил розгляду справ про банкрутство. Так, Є. В. Сгара відзначає, що одним з найбільш суперечливих елементів у процедурі банкрутства є інститут мирової угоди. З одного боку, він визнається фахівцями «як одна з найбільш перспективних і бажаних для сучасної економіки процедур» вирішення майнових спорів між суб'єктами господарювання, а з іншого боку, у практичній діяльності судів відзначається низький відсоток справ про неспроможність, що вирішується укладанням мирової угоди. Зазначене протиріччя, очевидно, пов'язане з двоїстою приватно-публічною природою інституту неспроможності (банкрутства) [6, с. 7].

Фактор врахування публічного інтересу спричиняє вагомий вплив на формування правил провадження в справах про банкрутство за українським законодавством. Тому розгляд справ про банкрутство – це виключна компетенція господарського суду, такі справи не можуть вирішуватися третейськими судами, посередниками та за допомогою інших альтернативних форм вирішення конфліктів. В провадженні з банкрутства не допускається визнання відповідного факту боржником – це не впливає на динаміку процесу. Якщо позовне провадження є виключно приватним, то рівень реалізації публічного інтересу в провадженні з банкрутства є досить високим. Таким чином, в основі провадження в справах про банкрутство знаходяться правові відносини, для яких характерне поєднання потенційно високої суперечливості, інтенсивності, напруженості приватних інтересів та публічного інтересу у підтриманні платоспроможності господарюючих суб'єктів та цивілізованому способі задоволення вимог кредиторів.

Властивості конфліктних правовідносин відображаються перш за все в суб'єктному складі учасників провадження. Суб'єкти процесу в справах про банкрутство визначені в ст. 1 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (далі – Закон) [7]. Учасниками провадження є сторони, арбітражний керуючий (розпорядник майна, керуючий санацією, ліквідатор), власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, а також у випадках, передбачених Законом, інші особи, які беруть участь у справі про банкрутство, Фонд державного май-

на України, державний орган з питань банкрутства, представник органу місцевого самоврядування, представник працівників боржника, уповноважена особа акціонерів або учасників товариства з обмеженою чи додатковою відповідальністю. Сторонами в справі є кредитори (представник комітету кредиторів) та боржник (банкрут).

Навіть з першого погляду виявляється істотна відмінність з учасниками позовного провадження. Однак вказівка на таке широке коло суб'єктів, на жаль, не конкретизується в деталізації їх прав та обов'язків, виключення становить тільки правовий статус арбітражного керуючого. В науці така ситуація піддається критиці. Так, на підставі аналізу нормативно-правових актів України про банкрутство Я. Г. Рябцева визначає, що коло учасників провадження у справах про банкрутство складається з: 1) сторін, 2) арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора), 3) власника майна (органу, уповноваженого управляти майном) боржника, 4) інших осіб, які беруть участь у провадженні у справі про банкрутство, таких як Фонд державного майна України, державний орган з питань банкрутства, представник органу місцевого самоврядування, представник працівників боржника [8, с. 8]. Інші автори виділяють сторони у справі про банкрутство; основних учасників та допоміжних учасників [9, с. 249-250]. І. О. Вечірко звертає увагу на те, що Закон визначає процесуальний статус боржника та кредиторів як сторін у справі. Щодо інших осіб, які беруть участь в провадженні у справі, Законом наведено тільки їх матеріально-правову класифікацію. Процесуальний статус зазначених учасників провадження, обсяг їх процесуальних прав і обов'язків можна визначити лише шляхом систематичного тлумачення норм Закону та Господарським процесуальним кодексом України [10, с. 10]. Підтримуючи науковців, зауважимо, що правовий статус учасників провадження в справі про банкрутство вимагає відповідного регулювання. З огляду на диференціацію підстав участі в справі, правовий статус перелічених суб'єктів має різнитися та відповідати обсягу і характеру матеріальних і процесуальних інтересів кожного.

Окрему увагу викликає такий учасник провадження, як арбітражний керуючий. Якщо щодо інших учасників можна провести певні паралелі з особами зі складу учасників судового процесу в позовному провадженні, то для арбітражного керуючого навіть приблизного аналогу не знайти. В процесуальній літературі статус арбітражного керуючого досліджується і не знаходить однозначної оцінки. Здебільшого йдеться про те, що арбітражний керуючий є особою із самостійним правовим статусом [11, с. 138], значна кількість авторів говорить про складність завдань арбітражного керуючого та його особливий статус [8, с. 12; 12, с. 57].

Представлені в науці також думки, спрямовані на наближення статусу арбітражного керуючого до статусу судді. Так, В. В. Джузь говорить про арбітражного керуючого як про «тимчасову квазіслужбову особу суду» [13, с. 263-267]. Б. М. Поляков доходить висновку, що арбітражний керуючий має бути повіреним господарського суду, незалежним у своїй діяльності від боржника і кредиторів [5, с. 22].

На наш погляд, правовий статус арбітражного керуючого, ступінь його залежності від суду наочно демонструє ступінь втручання суду в процедуру банкрутства. Реформування статусу арбітражного керуючого має відбуватися не в площині «дотягування» його статусу до суду з тим, щоб арбітражний керуючий взяв на себе всі інші юридично значимі дії в процедурі банкрутства, а шляхом підвищення конкурентних вимог, відповідальності та контрольних механізмів. Адже підпорядкованість або залежність самого розпорядника майна від суду дає підстави говорити про особливе місце господарського суду в цьому процесі, і про його розширені дискреційні повноваження в разі прийняття рішень стосовно учасників конкурсних відносин [14, с. 22]. Варто дослухатися до зауваження М. І. Клеандрова про те, що традиційно російський сукупний механізм розгляду справ про неспроможність (банкрутство) покладає на арбітражні суди необгрунтовано великий тягар здійснення функцій публічної влади, що тягне за собою небезпечну і завідомо нетрадиційну дифузю двох гілок державної влади – судової та виконавчої [15, с. 44]. Твердження є справедливим і для України. Перевагання суду нехарактерними для нього функціями не може вважатися виправданим, міра судового втручання в процедуру банкрутства повинна бути суворо необхідною. Слід визнати справедливим зауваження В. С. Анохіна про те, що навряд чи правомірно покласти на суд функції загального керівництва процесом банкрутства. Справа суду – розглядати та вирішувати конкретні спори [16, с. 273]. Тому ми підтримуємо В. А. Хімичева в тому, що особливості ролі суду в провадженні про банкрутство полягають в тому, що суд під час відправлення правосуддя, виходячи із завдань конкурсного процесу, має врахувати права та інтереси значної кількості суб'єктів конкурсних відносин, щоб не допустити наявності невинуватених переваг одних учасників конкурсних відносин перед іншими за рахунок невинуватених ущемлень прав останніх [14, с. 69-70]. Тобто ці особливості обумовлені функціонуванням в процесі значної кількості суб'єктів з інтересами різної спрямованості, а не особливим статусом суду в провадженні з банкрутства.

Тому статус суду в процесуальних відносинах є спільним для позовного провадження та провадження в справах про банкрутство. Правовий статус суду характеризується поєднанням в його особі

двох якостей: з одного боку суд – учасник процесуальних правовідносин; з іншого, – суд виступає в якості органу, наділеного правомочністю вирішувати всі питання, котрі можуть виникати під час розгляду конкретної справи [17, с. 15]. Його повноваження мають владний характер, а в процесі він завжди займає основне становище лідеру [18, с. 116]. Вірним представляється нам висновок про те, що попри всі особливості, котрі характеризують роль господарського суду в процесі реалізації процедур банкрутства, суд залишається органом, який лише перевіряє законність та обґрунтованість дій сторін та учасників провадження в цій процедурі, виконує лише судові (а не господарські) дії, реалізує судову (а не виконавчу) владу [19, с. 150]. Рішення суду є обов'язковими для виконання усіма суб'єктами. І під час розгляду справ про банкрутство жоден із суб'єктів, в тому числі арбітражний керуючий, для судді не є колегою, не є особою, що виконує частину суддівської роботи, або конкурентом в процесі.

Особливості матеріальних відносин, пов'язаних з банкрутством, відзначаються на процесуальних засобах, що реалізуються у вказаному провадженні. С. І. Федоров наголошує на тому, що специфіка справ про неспроможність впливає на засоби захисту, що застосовуються у цих справах [1, с. 42]. Слід погодитися з цією думкою, але оговорити, що специфіка стосується лише частини процесуальних засобів. Перш за все йдеться про заяву про порушення справи про банкрутство. Зазначена заява не є позовом, однак є способом захисту суб'єктивного права кредитора [9, с. 239]. Г. Ф. Шершеневич зазначав, що заява з конкурсними вимогами має значну схожість з поданням позову [20, с. 385].

Відсутність позову як такого позбавляє сенсу такі інститути, як відмова від позову чи його визнання, збільшення чи зменшення позовних вимог, зміна предмету чи підстави позову. Також сторони у справі про банкрутство не можуть передавати вирішення справи на розгляд третейського суду, кредитор у заяві про порушення справи про банкрутство не може об'єднувати свої майнові вимоги до боржника з немайними, боржник не наділений правом пред'явлення зустрічної вимоги до кредитора (незважаючи на те, що Закон не містить прямої заборони щодо погашення вимог кредиторів шляхом проведення зарахування зустрічних вимог) [9, с. 241].

Разом з тим в провадженні з банкрутства функціонує інститут мирової угоди, що виявляє значну міру подібності з мировою угодою в позовному провадженні. В процесуальній науці мирова угода визначається як затверджене судом рішення зборів кредиторів, прийняте більшістю голосів, за яким у відношенні боржника припиняється процедура банкрутства, боржник звільняється від частини боргу та відновлюється в праві самостійного управління і розпорядження своїм майном [6, с. 6].

Однак, на відміну від мирової угоди в позовному провадженні, відповідно до ч. 5 ст. 39 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», мирова угода в справі про банкрутство може бути розірвана за рішенням господарського суду у разі невиконання боржником умов мирової угоди щодо не менш як третини вимог кредиторів.

Відповідно, специфічний характер мають і засоби захисту з боку інших учасників, зокрема заяви кредиторів. Заява про порушення справи про банкрутство відображає характерну структуру конфліктної ситуації: відсутність порушеного права та наявність значної кількості потенційно конфліктних інтересів, в тому числі публічного інтересу. Тому заява має подвійний характер і втілює в собі як ініціативний початок з боку заявника, так і відсутність повної влади з боку заявника над подальшою долею у розгляді заяви.

Але ряд процесуальних засобів є спільним для позовного провадження та провадження в справах про банкрутство – клопотання, відводи, заходи забезпечення тощо. Система процесуальних засобів, притаманна для провадження в справах про банкрутство, є проекцією наявних у відповідному конфлікті інтересів в процесуальну площину. Особливо проявляється специфіка в тих процесуальних засобах, що безпосередньо обумовлюються інтересами матеріального характеру. Якщо ж йдеться про реалізацію переважно процесуальних інтересів, то використовуються уніфіковані для усього господарського процесу процесуальні засоби.

Специфіка конфліктних інтересів знаходить своє відображення в правилах встановлення фактичних обставин справи. Закон безпосередньо не говорить про доказову діяльність в провадженні про банкрутство. Однак, зважаючи на дію загальних положень ГПК України та об'єктивну потребу у встановленні фактичних обставин справи, доказування має місце і в провадженні з банкрутства. Жодних обмежень для застосування того чи іншого доказового положення зі сфери позовного провадження в провадженні про банкрутство не вбачається. Хоча правове регулювання доказової діяльності в провадженні з банкрутства відзначається фрагментарністю. Так, в ст. 7 ч. 7 Закону йдеться про обов'язок надати докази того, що сума підтверджених вимог перевищує суму в триста мінімальних розмірів заробітної плати, якщо інше не передбачено цим Законом; в ч. 8 ст. 7 Закону – про докази обґрунтованості вимог кредитора; докази того, що вартість предмета застави є недостатньою для повного задоволення вимоги, забезпеченої заставою у разі, якщо єдина підтверджена вимога кредитора, який подає заяву, забезпечена активами боржника. У відповідності до

ст. 11 ч. 4 Закону у підготовчому засіданні суддя оцінює подані документи, заслуховує пояснення сторін, розглядає обґрунтованість заперечень боржника. Згідно ч. 7 ст. 11 Закону для визначення фінансового становища боржника в підготовчому засіданні суду чи під час розгляду справи про банкрутство суддя може призначити експертизу.

Лише на окремі моменти звертає увагу Постанова Пленуму Верховного суду України від 18.09.2009 р. № 15 «Про судову практику в справах про банкрутство». Зокрема, в п. 29 йдеться про те, що не виконані банком через брак коштів на рахунку боржника платіжні вимоги є доказом неплатоспроможності боржника та безспірності вимог його кредитора (кредиторів), до яких відносяться як стягувачі за виконавчими документами, так і отримувачі за договірним списанням коштів [21].

В науці також йдеться про певні проблеми в сфері доказування. Наприклад, В.А. Бондик вказує на невідповідність тягара відповідальності розпорядника майна за збереження майна боржника із продовженням функціонування органів управління боржника, що залишаються незмінними, оскільки їх заміна передбачена лише у виняткових випадках, доказування наявності яких ускладнено для арбітражного керуючого [22, с. 9]. В російській правовій літературі підкреслюється, що неспроможність боржника підтверджується досить обмеженим, визначеним колом доказів: в основному, письмовими доказами (бухгалтерськими та іншими фінансовими документами) для виявлення ознак фіктивного банкрутства – експертизою, практично не використовуються покази свідків, речові докази та пояснення [23, с. 250]. Інші автори називають позицію суду в справах про банкрутство активно: суд бере участь в отриманні доказів, призначає експертизу [24, с. 29-30].

Слід визнати, що доказування в сукупності логічних основ та правового регулювання складає основу процесу судового правозастосування незалежно від виду провадження. Правила доказування конкретизуються щодо допустимості та відносності доказів, окремих засобів доказування, оцінки доказів тощо. Ці норми залишаються сталими і не піддаються диференціації. Разом з тим окремі правила можуть і мають відчувати вплив специфіки виду конфлікту та дещо змінюватись. Наприклад, йдеться про розподіл тягара доказування, переважне застосування певних видів доказів, особливості формування предмету та меж доказування тощо. Але відповідне законодавство не містить спеціальних норм, наявність яких оптимізувала би процес. Відсутність нормативної регламентації особливостей доказування у провадженні з банкрутства є недоліком, що потребує усунення. Відповідно, уваги науковців потребують особливості доказування у провадженні в справах про банкрутство.

Зокрема, приватно-публічний характер провадження має знаходити відповідне відображення в площині доказової діяльності з огляду на встановлення обов'язків сторін довести ті обставини, на які вони посилаються, визначення міри активності суду. Попри наявність особливостей конфліктних відносин Закон не містить спеціальних правил з цього приводу, тому підлягають застосуванню загальні норми, що встановлюють розподіл тягара доказування, виключають ініціативу суду в отриманні доказів. Таке рішення представляється вкрай невірним та таким, що потребує негайного виправлення. Публічний інтерес, притаманний провадженню в справах про банкрутство, має бути послідовно реалізованим в правилах доказової діяльності.

Висновки. Таким чином, на відміну від традиційно вираженого спору про право в позовному провадженні, в основі провадження в справах про банкрутство знаходяться правові відносини, для яких характерне поєднання потенційно високої суперечливості, інтенсивності, напруженості приватних інтересів та публічного інтересу у підтриманні платоспроможності господарюючих суб'єктів та цивілізованому способі задоволення вимог кредиторів. Відповідно, суб'єкти провадження в справах про банкрутство характеризуються особливостями, серед яких: наявність численної кількості зацікавлених учасників з різним правовим статусом; функціонування суб'єкта зі своерідним правовим статусом – арбітражного керуючого. На цьому тлі правовий статус суду в провадженні в справах про банкрутство та в позовному провадженні залишається сталим і характеризується владним становищем та визначеною компетенцією. Система процесуальних засобів притаманна для провадження в справах про банкрутство, є проєкцією наявних у відповідному конфлікті інтересів в процесуальну площину, що особливо проявляється в тих процесуальних засобах, що безпосередньо обумовлюються інтересами матеріального характеру. Також за умови спільності доказування як способу встановлення фактичних обставин справи в позовному провадженні та в провадженні в справах про банкрутство такі аспекти доказової діяльності, як активність суду та розподіл тягара доказування мають регулюватися в провадженні в справах про банкрутство з урахуванням публічної його складової. Зауважимо, що особливості процесуальних правил названих видів провадження в господарському процесі України не вичерпуються названими ризиками, а вимагають подальшого з'ясування.

Список використаних джерел:

1. Федоров С.И. Некоторые особенности рассмотрения арбитражными судами дел о несостоятельности (банкротстве) : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.15 / Федоров С.И. – М., 2001. – 235 с.
2. Бруско Б.С. Категория защиты в российском конкурсном праве / Бруско Б.С. – М. : Волтерс Клувер, 2006. – 200 с.

3. Бакланова И.П. Сущность особого производства в арбитражном процессе / Бакланова И.П. // Теоретические и прикладные проблемы реформы гражданской юрисдикции. – Екатеринбург. 1998. – С. 267–291.
4. Дегтярев С.Л. Реализация судебной власти в гражданском судопроизводстве : теоретико-прикладные проблемы / С.Л. Дегтярев. – М. : Волтерс Клувер, 2007. – 376 с.
5. Поляков Б.М. Правовые проблемы регулирования несостоятельности (банкротства) : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.04 / Поляков Б. М. – Донецк, 2003. – 36 с.
6. Сгара Э.В. Использование института мирового соглашения в процедуре банкротства : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 / Сгара Э.В. ; НАН Украины, Институт экономико-правовых исследований. – Донецк, 2004. – 209 с.
7. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом : Закон України від 14.05.1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 31. – Ст. 440. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>.
8. Рябцева Я.Г. Правовий статус арбітражного керуючого : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 / Рябцева Я.Г. ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2006. – 18 с.
9. Господарське процесуальне право : підручник / [О.П. Подцерковний, О.О. Квасницька, Т.В. Степанова та ін.]. – Х. : Одісей, 2011. – 400 с.
10. Вечірко І.О. Правове регулювання процесуальних відносин у справах про банкрутство в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 / Вечірко І.О. ; ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». – К., 2011. – 20 с.
11. Міньковський С.В. Правовий статус розпорядника майна боржника у справі про банкрутство / Міньковський С.В. // Підприємництво, господарство і право. – 2011. – № 4. – С. 134–138.
12. Афанасьев Р.Г. Проблемы правового регулирования банкротства за законодательством Украины : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 / Афанасьев Р.Г. ; НАН Украины, Институт держави і права ім. В.М. Корецького. – К., 2001. – 189 с.
13. Джунь В.В. Институт неспособности: світовий досвід розвитку і особливості становлення в Україні : монографія // В.В. Джунь. – Вид. 2-е, випр. і доп. – К. : Юрид. практика., 2006. – 384 с.
14. Химичев В.А. Осуществление и защита гражданских прав при несостоятельности (банкротстве) / Химичев В.А. – М. : Волтерс Клувер, 2006. – 240 с.
15. Клеандров М.И. Диффузия исполнительной и судебной власти при рассмотрении дел о банкротстве / Клеандров М.И. // Российский юридический журнал. – 1993. – № 2. – С. 44–48.
16. Анохин В.С. Антикризисное управление и предупреждение банкротства / Анохин В.С. // Актуальные проблемы науки и практики коммерческого права. – М. : Волтерс Клувер, 2005. – Т. 5. – С. 225–242.
17. Комиссаров К.И. Применение норм гражданского процессуального права / Комиссаров К.И. // Краткая антология уральской процессуальной мысли. 55 лет кафедре гражданского процесса Уральской государственной юридической академии. – Екатеринбург : Изд-во Гуманит. ун-та, 2004. – С. 288–308.
18. Сорокина В.В. Процессуальная форма юридической деятельности в современной России: вопросы теории и практики : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / Сорокина В.В. – Саратов, 2009. – 201 с.
19. Лившиц Н.Г. Разбирательство дел о банкротстве в арбитражном суде / Лившиц Н.Г. // Юридический мир. – М. : Дело и Право, 1998. – № 4. – С. 46–50.
20. Шершеневич Г.Ф. Конкурсный процесс / Шершеневич Г.Ф. ; [науч. ред. : Витрянский В.В.]. – М. : Статут, 2000. – 477 с.
21. Про судову практику в справах про банкрутство : Постанова Пленуму Верховного суду України від 18.09.2009 р. № 15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0015700-09>
22. Бондик В.А. Трансформація відносин власності у процедурі банкрутства: правові аспекти : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 / Бондик В.А. ; Одес. нац. юрид. акад. – О., 2010. – 20 с.
23. Арбитражный процесс / [Под ред. В.В. Яркова]. – М. : Юрист, 2002. – 480 с.
24. Сердитова Е.Н. Конкурсное производство как форма реализации решения арбитражного суда : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.15 / Сердитова Е.Н. – Екатеринбург, 2002. – 210 с.

